

Stefaan van den Bremt, *Blauw slik*

door Hugo Brems

Presentatie Gent 4 oktober 2013

Dames en heren,

Zoals de meesten onder ons lees ik eerst de flaptekst van een nieuw boek. Dus ook van deze nieuwe dichtbundel van Stefaan van den Bremt. Ik citeer:

'Wie een Van Dale bezit, kan daarin onder het lemma 'slik' ook 'blauw slik' aantreffen met als verklaring: 'diepzeeafzetting langs de randen der continenten'. Een zomers bezoek aan de jachthaven van het plaatsje Pauillac in de Gironde confronteerde de dichter met een wel zeer aardse werkelijkheid: het blauw van de zuiderse hemel dat zich had ingegraven in het slib waarin bij laagtij elke drang naar varen vast moest lopen. Op het eerste gezicht een visioen van onmacht. Bij nader inzien een utopische belofte van verzoening tussen hemel en aarde.'

'Slik', dat is modder maar het is ook land dat zichtbaar wordt wanneer de zee zich heeft teruggetrokken. Slikken vallen droog bij eb en lopen onder bij hoogwater. Het zijn, zo zou je kunnen zeggen, tijdelijke overwinningen van het land op de zee, zij het in de vorm van modder. Op die manier zijn ze een beeld van het menselijk leven. Min of meer zoals in gedicht 'Postscriptum':

Een boek van voetsporen in zand.

Herschreef de wind het? Wist de zee

dan uit wat laagtij heeft gelezen?

Een boek van golven. Een voor meeuwen.

Een van ophaal en van neerhaal.

Een van krabbengang en brekers.

Steltletters, wrakgoed. Voor strandjutters.

Een boek van stuifwater en schuim.

Maar het is *'blauw slik'*, een beeld waarin de voorlopigheid en de beperkingen van het leven samenkomen met de oneindigheid en de tijdloosheid van het blauw. Die spanning is in de hele bundel voelbaar. Ze vindt concrete vertalingen in die tussen hier en elders, beperking en ontgrenzing, stilstand en beweging, de mens en god, ik en de ander, vraag en antwoord. Met die tegenstellingen gaat Stefaan van den Breemt op een paradoxale manier om, precies zoals de titel van de bundel dat al demonstreert: het slik *is* blauw, het blauw van de hemel heeft zich *'ingegraven in* het slib'. De mens is, om Van de Woestijne te parafaseren, een 'modderen man', maar ook iemand, die met dezelfde Van de Woestijne, in een gedicht uit de reeks 'Modder-haven' kan zeggen: 'Mijn God, gij ziet de zee die wemelt in mijne oogen;/Gij ziet mijn open mond waaraan de hemel wacht'.

Een aanzienlijk gedeelte van de poëtische kracht van deze gedichten zit juist in de manier waarop het simplisme van de tegenstelling, van eenduidige antwoorden op heldere vragen, overspoeld wordt door de ondoorgrondelijkheid van het raadsel. 'Staande voor de sfinx' heet de eerste afdeling van de bundel en over de raadsels die die ons opgeeft gaat een gedicht als 'Vraag en antwoord':

De vraag blijft van kracht.

Schijnantwoorden,
stemmen die zich overschreeuwen,
klinken alsmar verder weg
in het ravijn van de geschiedenis.

Het raadsel blijft intact,
al wil Heer Horrelvoet
zich meten met de sfinx.

Weer zien wij en zijn blinde
tegenvoeter met de bedelstaf
ver van huis zijn dwaling in.

Het gaat hier natuurlijk in de eerste plaats over de schijnantwoorden die diverse ideologieën in de loop van de geschiedenis hebben gegeven op het raadsel van de mens. Tegenover de pretentie van Heer Horrelvoet staat de poëtische houding, zoals die met al haar onoplosbare paradoxen is verwoord in het daarop volgende gedicht, 'Niet Oedipus':

En als het woord adem wil halen
of de zin in het raadsel verdwalen

begint het vragen van voor af aan
waar op wit het zwart is gaan staan.

Ook de derde afdeling staat meteen in het teken van de paradox. Zij heeft als titel 'Ga maar er is geen weg', naar een vers van de Spaanse dichter Antonio Machado. Het vervolg van dat vers luidt: 'hij wordt pas gaande weg'. De gebaande weg, dat is het antwoord. Maar er is geen weg: 'De weg naar huis/ komt uit waar wij hem gaan.' Er is ook geen God meer, die voor antwoorden borg staat. In het gedicht 'Testament van God' laat hij ons de tijd en de ruimte na, dit 'kluwen van leven' als een weefsel vol gaten, met als opdracht die gaten te stoppen:

(spin de rag-
fijne draad,
vind het oog
van de naald).

Het slotgedicht 'En nu?' geeft daar een antwoord op. Maar het antwoord is een vraag:

EN NU?

Nu ik, tegen de gewoonten in
die ik heb uitgewoond, vergeet
hoe de rafeldraad gehaald
door het oog van de naald,
[...]

moet ik nu hemel en aarde,
engelen en aartsvaders,
op hoop van een zegen,
dag en nacht bewegen?

Het enige juiste antwoord op al die onbeantwoorde vragen en raadsels geeft de dichter in het omvangrijke middendeel van de bundel, ' Een smaak van tijd'. In 26 gedichten volgt de dichter de gang van het jaar, van de natuur, de seizoenen. Twee gedichten, 'Lof van het overbodige' en 'Lof van het kortstondige', vatten dat antwoord perfect samen. Het ligt in aandacht voor de kleine veronachtzaamde dingen, het vergankelijke, wat geen doel heeft buiten zichzelf. In 'Lof van het overbodige' is dat een gedroogd en 'wat gekneusd' sierappeltje, dat zichzelf 'lukraak overleeft' en niets anders te bieden heeft dan de zuurte van zijn geur. In 'Lof van het kortstondige' is het de bloesem van de Japanse sierkers, 'die geen / ander vrucht zult dragen / dan deze tover van / je bloesem'. Niet toevallig gaat het in beide gedichten over wat er enkel is voor zijn eigen vluchtige schoonheid.

Maar er is meer dan enkel verwondering, aandacht en vreugde om wat er is voor wie het wil zien. Onder en in die aandacht schuilt iets wat ik een perspectief zou willen noemen. Dat is het duidelijkst in het gedicht dat zijn titel aan de bundel gaf, 'Blauw slik'. Het eindigt met deze verzen:

Slikopwaarts wil de pupil vernauwen
Naar de polder. Stroomaf verwijdt
De einder, graaft een vaargeul
In blauw slik.

Dat wordt nog explicieter in het daaropvolgende gedicht, 'Hier', dat de reeks afsluit:

Hier word ik woordeloos, een oor, een schelp
met daarin niets dan leegte. Waar lucht
de taal uitholt en klank rinkinkt. Hier is
bijna de zee, hier zijn we dan bijna
waar we de spraak kunnen vergeten
de mond voorbij van de rivier.

Het zijn opmerkelijke verzen, waarin de ik zich als in een mystieke ervaring leeg maakt, een en al ontvankelijkheid voor het blauw, voor het transcendente. Spreken wijkt voor luisteren: 'Hier word ik woordeloos, een oor, een schelp'. En dat gebeurt 'Waar lucht de taal uitholt en klank rinkinkt.' Waar de taal als spreken, als inhoud en boodschap zwijgt en plaats maakt voor het spel met klanken en ritmes. Ook in deze laag van de bundel komt de basisparadox van 'blauw' en 'slik' tot uiting.

Vooraf in de begin- en de slotafdeling van de bundel is de boodschap, of zelfs het engagement, het duidelijkst: met een maatschappelijk accent in de eerste afdeling, een meer existentieel in de slotafdeling. In het middendeel valt het

spel met klank en ritme het meest op, het scheppen van een schoonheid in taal. Dat is daar de vorm waarin de schoonheid van de overbodige en vergankelijke dingen wordt gevat. Maar het is ook de poëtische bevrijding uit de dwang van vraag en antwoord.

Dames en heren, hoe persoonlijk dit poëtisch avontuur van Stefaan van den Brecht ook moge zijn, het is ingebed in een brede literaire context en traditie. Daarmee gaat Van den Brecht op verschillende manieren een gesprek aan. Zijn talrijke vertalingen, vooral van Latijns-Amerikaanse dichters en van Franstalige Vlamingen als Maeterlinck en Verhaeren, zijn daar voorbeelden van. En daarnaast zijn er zijn essays. De jongste oogst daarvan is verzameld in *De oude wereld moe. Over vernieuwers en voortzetteren in de literatuur*, dat tegelijk met deze bundel is verschenen bij uitgeverij In de Knipscheer. In 16 essays onderzoekt de auteur de houding van schrijvers en dichters als Nijhoff, Maeterlinck, Verhaeren, Octavio Paz, Federico Garcia Lorca en tal van anderen, tegenover de moderniteit, tegenover de breuk tussen de oude en de nieuwe wereld.

Die essays en vertalingen vormen het complement van zijn eigen poëzie. Ook daarbinnen treden zijn voorgangers en reisgenoten op, in motto's en citaten van onder meer Martinus Nijhoff, de Colombiaanse dichter Juan Manuel Roca, Borges, Nietzsche, Antonio Machado en verwijzingen naar de antieke mythologie. Zij dienen er niet om de eruditie van de dichter te etaleren maar fungeren als elementen van een dialoog tussen zijn denken en dichten en dat van wie hem omringen of zijn voorgegaan. Hun woorden zijn, om de titel van deze nieuwe bundel te misbruiken, aangeslibd in zijn eigen taal.